РЕЗЮМЕ

Цикін В. А. Концептуальні основи філософії освіти.

У статті дається характеристика класичної моделі освіти, яка сформувалася за минулий час, обґрунтовується необхідність розробки нової світоглядної парадигми та філософії освіти XXI століття. Розкрито зміст основних елементів цієї філософії, при цьому особливий акцент зроблено на обґрунтування і формулювання її концептуальних основ.

Ключові слова: *освіта, світоглядна парадигма, філософія освіти, концептуальні основи освіти.*

SUMMARY

Tsykin V.A. Conceptual foundations of philosophy of education

The article describes the classical model of education, which was formed over time, the necessity of developing a new world-view paradigm and philosophy of education of the XXI century is justified. The content of the main elements of this philosophy, with particular emphasis on the study and formulation of its conceptual foundations is analyzed.

Key words: *education, world-view paradigm, philosophy of education, the conceptual foundations of education.*

УДК 101:37:008

О. А. Наумкіна
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ПРЕВЕНТИВНІСТЬ ЯК АТРИБУТ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

У статті обґрунтовується необхідність набуття освітою превентивного характеру, розкривається сутність превентивної освіти, центральною ідеєю якої є її орієнтація на майбутнє. Наголошується, що у подальшій розробці цієї філософської проблеми значні евристичні можливості надає постнекласичний підхід. Особливий акцент зроблений на розумінні сучасного поняття професіоналізму у відповідності до вимог превентивної освіти.

Ключові слова: *превентивна освіта, випереджальна освіта, hard skills, soft skills.*

Атрибутами соціальних систем, що динамічно змінюються, є невизначеність та ризик. Тому в умовах сучасного суспільства надзвичайно актуалізувалася проблема запобігання різноманітним небезпекам і катастрофам. Все частіше розвиток сучасної цивілізації розглядається як принципово ризикогенний. У зв’язку з цим проблема превентивності (від лат.

praevenio – випереджаю, попереджаю) є однією з пріоритетних у дослідженнях різних сфер буття суспільства, в тому числі й освітньої.

Сьогодні основне завдання освіти полягає в тому, щоб забезпечити перехід до інноваційної моделі, що передбачає випереджальний характер розвитку системи освіти з тим, щоб підготувати людину до життя в суспільстві знань, де визначальну роль відіграють інтелектуальні ресурси та інновації, і суспільстві ризику, де людина постійно знаходиться в умовах невизначеності та потенційних загроз.

Мета статті полягає в обґрунтуванні необхідності набуття освітою превентивного характеру, розкритті сутності превентивної освіти.

Термін «превентивна освіта» був запропонований в 1985 році ЮНЕСКО, а концепція превентивної освіти була вперше представлена на другому Міжнародному конгресі цієї організації «Освіта та інформатика» в 1996 році. Суть цієї концепції полягає в наступному: система освіти має зазнати таких змін у змісті та методології навчального процесу, щоб бути здатною своєчасно готувати людей до нових умов існування, давати їм такі знання та вміння, які дозволили б їм не тільки успішно адаптуватися до нового соціального й інформаційного середовища, але й активно впливати на нього в інтересах збереження і подальшого гармонійного розвитку людського суспільства та навколишньої природи [5].

З цього моменту проблеми превентивної освіти перебувають у фокусі психолого-педагогічних, соціологічних, правових, медичних досліджень. Окремі аспекти філософського аналізу превентивної освіти представлені в дослідженнях таких науковців, як В. Андрущенко, Н. Ващекін, Т. Воронцова, Б. Гершунський, Ю. Культкіна, М. Култаєва, М. Романенко, А. Урсул, В. Цікін та інших.

Превентивна освіта розглядається як випереджальна, що має на меті підготувати таку людину, яка буде здатна передбачати, мінімізувати, а можливо, і запобігати негативним, деструктивним явищам, процесам, наслідкам. Така переорієнтація потребує зміщення акцентів з пізнання існуючого світу і творення майбутнього, що було характерно для традиційної (підтримуючої) парадигми освіти, на пізнання майбутнього світу і творення теперішнього, що стає головним пріоритетом для превентивної освіти. Як зазначає Д. Нейсбіт, «в нашому новому інформаційному суспільстві час орієнтований у майбутнє. Це одна з причин, через яку ми т ак ним цікавимося. Ми маємо навчитися передбачати майбутнє із сьогодення. Коли ми зможемо це робити, тоді зрозуміємо, що тренд – це ще не рок. Ми зможемо вчитися у майбутнього так само, як колись вчилися у минулого» [6, с. 32]. Виходячи з цього, освітня сфера має орієнтуватися на нові методології пізнання і мислення, що зумовлені фактом існування відкритого ризикогенного світу. Для цього освіта має спиратися на новітні наукові ідеї та відкриття, завдяки яким буде здійснено прорив у всіх сферах еволюції суспільства і реалізована коеволюційна стратегія в умовах стрімко змінюваного, відкритого, нелінійного світу.

У філософсько-педагогічних дослідженнях наявні декілька напрямів вивчення превентивної освіти. На думку Т. Воронцової, можна виділити три філософсько-світоглядних напрями теоретико-методологічної інтерпретації превентивної освіти як галузі знань:

1) емпірико-аналітичний напрям, який спирається на освітню практику і пов'язаний з позитивістською традицією. Звідси, превентивна освіта розглядається в контексті освітньої діяльності як одного із аспектів життєдіяльності суспільства, котре здійснює цілеспрямований формотворчий вплив на людину і основна увага зосереджена на факторах попередження девіантної поведінки. Необхідно зазначити, що даний напрям є найбільш поширеним;

2) гуманітарний напрям, заснований на традиціях гуманістичної філософії, орієнтований на гуманітарні аспекти дослідження освітніх процесів у превентивному вихованні. У межах цього напряму акцентується увага на проблемі системного формування креативного потенціалу саморозвитку особистості з урахуванням соціальних та психологічних факторів ризику девіації;

3) екзистенціально-герменевтичний напрям виник як результат міжсистемного діалогу різноманітних гуманістично-філософських методологій та гуманітарно-педагогічних концепцій. Даний напрям орієнтований на дослідження різних аспектів розвитку особистості в контексті глобальних онтологічних проблем. Найбільш цікавими проблемами тут є наступні: проблема інтеграції та виживання індивіда в сучасному суспільстві з різними соціокультурними та індивідуальними смислами буття, проблема критеріїв та способів формування нового образу людини, адекватного реаліям сучасного світу, та інші [2, с. 141–142].

Маємо зазначити, що значні евристичні можливості в подальшій розробці цих філософських напрямів вивчення превентивної освіти має постнекласичний підхід. Сьогодні ціла низка дослідників пропонують і вважають ефективним використання основних ідей та принципів постнекласичної науки у процесах модернізації сучасної освіти і, зокрема, у забезпеченні принципу превентивності (В. Буданов [1], Л. Горбунова, І. Добронравова, О. Князєва [3], С. Курдюмов [4], В Лутай, І. Пригожин [7], А. Урсул, В. Цікін [8]).

Ідея випереджальної освіти як «ядра» сталого розвитку полягає у формуванні нової свідомості людини і людства в цілому, яка не відставала б від буття, а випереджала його. Задіяння випереджальних механізмів в освітній процес і акцент на майбутньому змінюють сам підхід до розуміння освіти. Якщо раніше вона зводилася до передачі досвіду, знань, навичок, культури від попередніх поколінь, то тепер така ситуація вже не є релевантною.

Перебудова системи освіти має бути орієнтованою на формування у людей таких знань, умінь, якостей, які дозволять їм успішно адаптуватися,

жити в постійно змінюваному середовищі, нових умовах. Тому орієнтація на майбутнє є центральною ідеєю випереджальної освіти, а отже, стає провідною тенденцією модернізації системи освіти. У зв'язку з цим виникає потреба сформувати в системі освіти і поза нею нову людину, здатну існувати в умовах постійних змін, ризиків, нововведень, де визначальну роль відіграватимуть інформація і знання. Йдеться про людину з інноваційним типом мислення, культури, поведінки.

Чи можливо це? Яким чином дати студенту професійні знання та вміння, що випереджають сьогоднішній стан науки і практики хоча б на п'ять-шість років?

За всієї проблематичності завдання має вирішення. Воно полягає в тому, щоб зрозуміти ієрархію ролей та принципів, що виражають ідею сучасного професіоналізму, і побудувати навчання відповідно до цієї ієрархії. Аналіз світового досвіду свідчить, що випускникові сучасної школи і вузу, яким належить жити і працювати в XXI столітті, в суспільстві інновацій, невизначеності, потенційних загроз, необхідно володіти певними якостями і вміннями, а саме:

– гнучко адаптуватися до швидко мінливих життєвих ситуацій, самостійно набуваючи необхідні знання, вміло застосовувати їх на практиці для вирішення різноманітних проблем, щоб протягом всього життя мати можливість знайти в ньому своє місце;

– самостійно критично мислити, вміти бачити виникаючі в реальному світі проблеми, труднощі та шукати шляхи їх розв'язання і подолання, використовуючи сучасні технології; чітко усвідомлювати, де і яким чином знання можуть бути застосовані в дійсності; бути здатним генерувати нові ідеї, творчо мислити;

– високий рівень інформаційної культури (вміння збирати необхідну для дослідження певного завдання інформацію, аналізувати її, висувати гіпотези вирішення проблем, робити необхідні узагальнення, зіставлення з аналогічними або альтернативними варіантами розгляду, встановлювати статистичні закономірності, формулювати аргументовані висновки і на їх основі виявляти та вирішувати нові проблеми);

– бути комунікабельним, контактним, толерантним у різних соціальних групах, уміти працювати спільно в різних сферах, запобігаючи конфліктним ситуаціям або вміло виходити з них;

– досконало володіти іноземними мовами;

– самостійно розвивати і вдосконалювати інтелект, культурний рівень; бути людиною високої моральності.

Маємо зазначити, що сьогодні у світі спостерігається тенденція вимагати наявності «м'яких навичок» (soft skills) або «соціальної компетентності» від кандидатів на отримання роботи. Уміння працювати в команді, стійкість до навантажень, здатність переконувати або йти на

компроміс – без згадки про так звані «м'які навички» сьогодні не обходиться майже жодне оголошення про вакансії.

Soft skills – це комунікативні, організаторські та управлінські таланти. До них належать уміння переконувати, лідирувати, керувати, робити презентації, знаходити потрібний підхід до людей, здатність вирішувати конфліктні ситуації, ораторське мистецтво – загалом, ті якості та навички, які можна було б назвати загальнолюдськими, а не ті, що притаманні людям певної професії. Постає питання: що важливіше – hard skills («тверді навички»), під якими розуміються професійні знання, або soft skills, тобто вміння спілкуватися і працювати в команді? Вони, щонайменше, рівнозначні, вважає більшість експертів. Але чим вище посада, тим більшу роль відіграють соціальні навички, в той час як професійні знання відходять на другий план. Пояснюється це тим, що у людей, які займають високі посади, як правило, вистачає співробітників, які консультують їх по всіляких питаннях. Для керівника ж головне – вміти прийняти правильне рішення, мотивувати співробітників і успішно лобіювати свої ідеї.

Отже, сучасне поняття професіоналізму принципово відрізняється від уявлень недавнього минулого. Професійну ерудицію сьогодні можна передоручити комп'ютеру, а от без психологічних та соціологічних знань не обійтися. Також важливо відзначити, що на передній план висуваються сьогодні все більше особистісні якості працівника, він все частіше функціонує не як «гвинтик» виробництва, а як творча, соціально орієнтована особистість. Забезпечити реалізацію цих завдань можливо за умови прискореного розвитку науково-освітнього комплексу з метою забезпечення превентивного, випереджального характеру освіти.

Для вирішення цих завдань випереджальна освіта має набути стимулюючого характеру, який сприятиме:

– формуванню нового світогляду і мислення людини. Превентивна освіта передбачає орієнтацію на новітні наукові результати, інтегровану інформацію, що сприяють виявленню глибинних сутнісних засад і зв'язків між різноманітними процесами навколишнього природного, соціального світів і світу людини; цілісність, яка реалізується шляхом впровадження в систему освіти єдиних циклів фундаментальних дисциплін, об'єднаних на основі принципу міждисциплінарності та загальної цільової функції. В основі нового погляду на світ лежать ідеї і принципи, виявлені постнекласичною наукою. Основними серед них є: глобальний еволюціонізм, синергетичність розвитку, нелінійність мислення, інактивоване пізнання, людиновимірність пізнаваних систем та інші;

– розвитку інноваційної культури та інноваційного середовища в суспільстві ризику, а значить, розвитку здібностей до проблемного бачення ситуації, моделювання та використання принципово нових, нестандартних рішень. Здатність людей адекватно сприймати, розуміти і творити новації стає визначальним фактором успіху в умовах надзвичайно динамічного світу і невизначеності майбутнього;

– формуванню потреби в самоосвіті, саморозвитку, самоорганізації. У суспільстві ризику самоосвіта відіграє важливу роль, оскільки вона стає засобом, який вирішує протиріччя між безперервністю процесу швидкого зростання наукового знання, зміни техніки, технологій і необхідністю відповідного рівня освіченості та кваліфікації особистості. Цю проблему людина буде змушена вирішувати протягом усього життя – в процесі самостійної діяльності та пізнання світу. Самоосвіта як найважливіший елемент системи превентивної освіти закладає основи для фундаментальної підготовки фахівців XXI сторіччя, забезпечує універсальність і мобільність використання отриманих професійних і соціокультурних знань;

– розвитку цілісної особистості, в якій гармонійно будуть поєднані спеціальні професійні знання та гуманітарні цінності, традиції та новації.

Отже, підготовка людини до життя в глобальному, постійно мінливому, ризикогенному світі передбачає орієнтацію на майбутнє, інновації і, разом з тим, слідування традиціям, збереження інваріантних підстав людського буття, серед яких визначальними є загальнолюдські цінності, норми, національна своєрідність тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буданов В. Г. Синергетические стратегии в образовании // http://ns.iph.ras.ru/~mifs/stbudan.htm.

2. Воронцова Т. В. Сутність та напрями філософського аналізу превентивної освіти //

http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Fkzh/2009_32/Vorontsova.pdf.

3. Князева Е. Взращивать социальные инновации – значит управлять креативно / Е. Князева //

http://spkurdyumov.narod.ru/Knyazeva36.htm.

4. Курдюмов С. Структуры будущего: синергетика как методологическая основа футурологии / С. Курдюмов, Е. Князева // Синергетическая парадигма. Нелинейное мышление в науке и искусстве. – М.: Прогресс-Традиция, 2002. – С. 109–125.

5. Меморандум Международного Симпозиума ЮНЕСКО // Высшее образование в России. – 1994. – № 4. – С. 3–6.

6. Нейсбит Д. Мегатренды. – М.: ООО «Издательство АСТ»: ЗАО НПП «Ермак», 2003. – 380 с.

7. Пригожин И. Кость еще не брошена / И. Пригожин // Синергетическая парадигма. Нелинейное мышление в науке и искусстве. – М.: Прогресс-Традиция, 2002. – С. 15–21.

8. Цикін В.О., Наумкіна О.А. Філософія і методологія превентивної освіти майбутнього вчителя // Інновації у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя: методологічні, змістові та методичні аспекти: [монографія] / [за ред. проф. А.А.Сбруєвої]. – Суми: Вид-во «МакДен», 2011. – С. 15–42.

РЕЗЮМЕ

Наумкина Е. А. Превентивность как атрибут современного образования.

В статье обосновывается необходимость приобретения образованием превентивного характера, раскрывается сущность превентивного образования, центральной идеей которого является его ориентация в будущее. Отмечается, что в дальнейшей разработке этой философской проблемы значительные эвристические возможности предоставляет постнеклассический подход. Особый акцент сделан на понимании современного профессионализма в соответствии с требованиями превентивного образования.

Ключевые слова: *превентивное образование, опережающее образование, hard skills, soft skills.*

SUMMARY

Naumkina E. A. Prevention as an attribute of modern education.

The author of the article has grounded the necessity of acquiring education preventive nature. The essence of preventive education is described. The central idea of preventive education is its focus on the future. It is noted that the postnonclassical approach provides considerable heuristic capabilities in the further development of the philosophical problem. The particular emphasis is placed on understanding the modern concept of professionalism in compliance with preventive education.

Key words*: preventive education, anticipatory education, hard skills, soft skills.*

УДК 167/168:[004+573.6+621.3.049.77] **Т. О. Кравченко**

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНО-МЕРЕЖЕВОЇ ПАРАДИГМИ

У статті розкривається сутність сучасного етапу розвитку освіти, зокрема мережева освіта, яка є онтологічним проявом інформаційно-мережевої парадигми. Акцент зроблений на дослідженні сучасного стану розвитку суспільства – інформаційно-мережевого, яке є наслідком активного впровадження в життя суспільства практики високих наукомістких технологій, переходом суспільства до мережевого типу взаємодії та залученням людей до мережевих спільнот. Сучасна освіта розглядається з філософської точки зору та звертається увага на формування такої галузі дослідження проблем освіти, як філософія освіти, а також розкривається її предметне поле та тенденції розвитку.

Ключові слова: *інформаційно-мережева парадигма, освіта, мережева освіта, інформаційно-комунікативні технології, мережа Інтернет.*